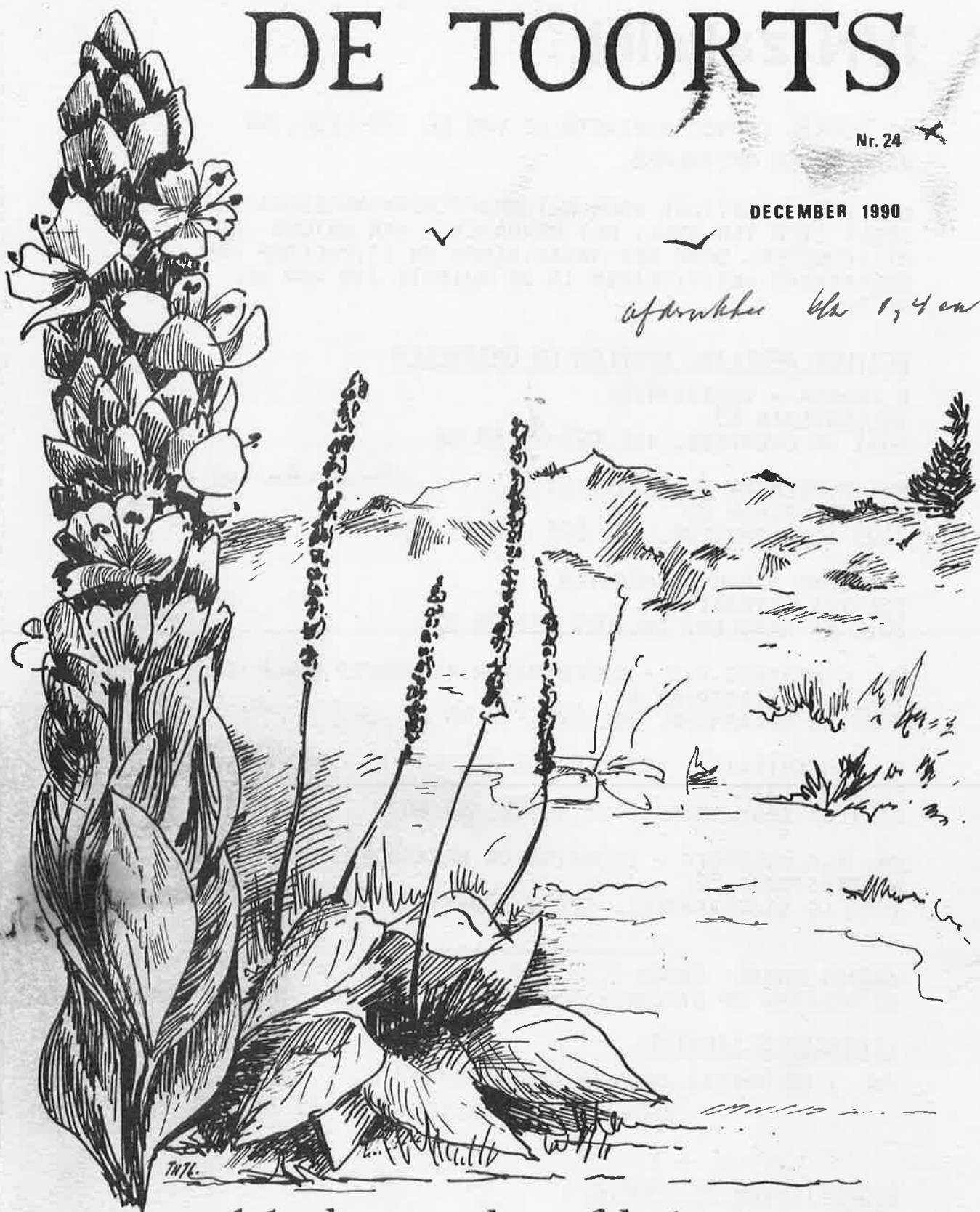

DE TOORTS

Nr. 24

DECEMBER 1990

afdrukken blz 1, 4 en 5

contactblad van de afdeling
haarlem en omstreken
van het IVN

8^e JAARGANG

IVN zakelijk

DE TOORTS IS HET KONTAKTBLAD VAN DE IVN-AFDELING
HAARLEM EN OMSTREKEN.

HET IVN (INSTITUUT VOOR NATUURBESCHERMINGSEDUKATIE)
STELT ZICH TEN DOEL: HET BEVORDEREN VAN NATUUR- EN
MILIEUBESEF, DOOR HET ORGANISEREN EN STIMULEREN VAN
EDUKATIEVE AKTIVITEITEN IN DE RUIMSTE ZIN VAN HET
WOORD.

BESTUUR AFDELING HAARLEM EN OMSTREKEN

R.ROORDA - VOORZITTER
JULIANALAAN 63
2051 JM OVERVEEN. TEL.023-25 33 08

MW. M.WILMINK - SECRETARIS
V.D.WAALSLAAN 20
2105 TD HEEMSTEDE. TEL.023 -28 75 28

Pennings

F.HAGENS - PENNINGMEESTER
SOESTDIJKSTRAAT 30
2012 KS HAARLEM. TEL.023 -31 24 27

MW. C.LEYZERS VIS - COÖRDINATOR WERKGROEP EXKURSIES
I.V.D.WAEYENSTRAAT 4
2064 XN SPAARNDAM. TEL.023 -38 46 06

N. VAN ESTERIK - COÖRDINATOR WERKGROEP SCHOLEN
FAZANTENLAAN 3
2121 EA BENNEBROEK. TEL.02502 -92 00

MW. R.M.HULSHOFF - COÖRDINATOR WERKGROEP KURSUSSEN
WESTERSTRAAT 92
1655 LE SIJBEKARSPEL. TEL.02299-4829 X

JAARBIJDRAGE: LEDEN F. 22,50 - DONATEURS F. 25,00
TE STORTEN OP GIROREKENING 5007954 T.N.V. IVN-AFD. HAARLEM E.O.

LEDENADMINISTRATIE:

MW. J.DE VRIES, ZWITSERLANDSTRAAT 82
2034 BN HAARLEM.TEL.023 -33 15 57

REDAKTIE VAN DE TOORTS

MW.Y.BEERTHUIZEN
JACQ.DE JONG
TH.LITJENS

REDAKTIE-ADRES: JACQ.DE JONG, F.NETSCHERSTRAAT 18
2024 KS HAARLEM. TEL.023 -25 49 41

Inhoud

Bestuursmededelingen.....	2
Excursieprogramma 1991.....	3
Nogmaals enquête	4
30 jaar IVN	6
IVN lustrumwandeling Elswout	8
Excursie naar Zuid-Limburg	11
Zo maar wat prietpraat	13 x
Herfsttrek in Zuid-Zweden	15
Komt de kerkuil terug in Zuid-Kennemerland ?.....	19
Hamsteren	21
Napraat over prietpraat	22 x
Stichting Vogelrampenfonds	25 x
Nieuwe uitgaven	27

In het vorige nummer van de TOORTS werd het verslag gepubliceerd van de enquête, die als onderdeel van de uitvoering van het beleidsplan 1990-1994 werd gehouden.

Een onderdeel van de enquête had betrekking op de TOORTS. Over de meeste punten hebben ca. 81 leden en donateurs tesamen hun mening gegeven en op papier gezet. Dat gebeurde deels in soms lovende bewoordingen, deels in kritische zin. De redactie wil vanaf deze plaats haar dank uitspreken voor het commentaar dat al die TOORTS-lezers hebben gegeven.

Maar er is uiteraard meer. Uw redactie heeft zich intensief verdiept in uw reacties. Daaruit resulteerde een aantal aanbevelingen, die aan het bestuur van de afdeling zijn voorgelegd. Ondertussen heeft het overleg tussen redactie en bestuur plaats gevonden, wat geleid heeft tot het uitzetten van een aantal akties voor de toekomst.

Een toelichting op deze akties treft u verderop in dit nummer van de TOORTS aan onder de titel: "Van resultaat naar aktie".

Het zal u, lezers, duidelijk zijn dat niet aan alle suggesties tegelijkertijd uitvoering gegeven kan worden. De zaken echter die nu op het programma staan mogen het bewijs zijn voor het volgen van een koers met de toekomstige uitgaven van de TOORTS die met uw wensen in overeenstemming zal zijn.

De redactie

KOPY VOOR HET VOLGEND NUMMER INLEVEREN UITERLIJK 22 FEBRUARI A.S.

Bestuurs- mededelingen

De voorzitter van de stichting Thijssse's Hof schrijft per brief van 2 oktober j.l.:

Beste I.V.N.-ers,

Het succesvolle 65e-verjaardagsfeest van de Hof was zonder uw prachtige medewerking niet mogelijk geweest. Namens het bestuur en de 590 gasten wil ik u nogmaals zeer hartelijk danken voor uw fijne inzet. Van vele kanten hoorde ik alleen maar waardering voor de wijze waarop u aan de excursie inhoud hebt gegeven.

Als altijd graag tot wederdienst bereid.

Met vriendelijke groet,

(w.g.) drs.W.J.M.Holthuizen,
voorzitter

Op dezelfde dag als het verjaarsfeest van Thijssse's Hof, zaterdag 29 september j.l. was er in Haarlem een manifestatie in het kader van het Conciliair Proces. Onze afdeling was met de kraam present. We ontvingen het volgend schrijven:

Geachte dames en heren,

Met voldoening denken we terug aan onze "open dag" in gebouw "De Linge". Mede door uw fijne medewerking is de dag geworden wat ze was: gezellig, veelzijdig en, wat het belangrijkste was, zeer positief en nuttig ten opzichte van de doelstellingen "gerechtigheid, vrede en behoud van de schepping".

Ongeveer 500 volwassenen en een groot aantal kinderen hebben die dag "De Linge" bezocht.

Wij hopen dat u persoonlijk (en uw organisatie) ook goede herinneringen aan deze dag bewaart en we zeggen u nogmaals hartelijk dank voor uw werk en tijd, aan onze gemeenschappelijke activiteit gegeven.

Met vriendelijke groet,

namens de Conciliair Proces-groep van de
Lokale Raad van Kerken in Haarlem-Noord,

(w.g.) G.C.IJzerman, secretaris

Zoals u weet, en heeft kunnen lezen in het Haarlems Dagblad van 6 november j.l., is op 5 november door Staatssecretaris Gabor van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, een overlegorgaan geïnstalleerd dat zich bezig gaat houden met de voorbereidingen voor het Nationaal Park Zuid-Kennemerland. Voor deze officiële instelling van het Nationaal Park in oprichting, in het overlegorgaan waarvan ook onze voorzitter Ronald Roorda zitting heeft, werd onze afdeling officieel uitgenodigd.

Excursie-programma 1991

Het behoeft geen uitvoerige uitleg wanneer gesteld wordt, dat het organiseren van excursies veel zorg, moeite en tijd kost. Op zich is dat geen enkel bezwaar want de werkgroep excursies wijdt zich met enthousiasme en toewijding aan haar taak.

Soms echter gaat het werk gepaard met onzekerheden en daaruit voortkomende teleurstellingen. Eén zo'n punt van onzekerheid is bij de meeste excursies het te verwachten aantal deelnemers en dus het AANTAL benodigde gidsen. Dit brengt met zich mede dat, wanneer zich voor een excursie veel deelnemers aanbieden, het aantal gidsen te klein zou kunnen zijn.

De werkgroep wil in dit bezwaar voorzien en stelt daarom het volgende voor:

laten we als proef voor het jaar 1991 afspreken dat u, indien u wilt deelnemen aan één of andere excursie, de coördinator daarvan vooraf, ter bevestiging van uw deelname, een telefoontje geeft; ook het aantal kinderen dat mee zal lopen, gaarne opgeven!

De namen en telefoonnummers van de coördinatoren vindt u in het excursieprogramma achterop de TOORTS vermeld. Een en ander zal ook bij de aankondigingen in de pers gebeuren.

Dit verzoek tot vooraf opgeven geldt uiteraard niet voor de grote jaarlijkse publieksactiviteiten, zoals paddestoelendag in Elswout en polderdag in het recreatiegebied Spaarnwoude.

Wij hopen dat u aan ons verzoek gevolg wilt geven. Wij van onze kant zullen ervoor zorgen uw excursie nog beter te organiseren!

namens de werkgroep excursies,

Theo Litjens

Nogmaals enquête

VAN RESULTAAT NAAR AKTIE

Gebaseerd op de enquêteresultaten, die betrekking hebben op de TOORTS.

Het verslag van de enquête verschenen in het augustusnummer werd gevolgd door een actieplan. De akties genoemd in dat plan zijn van meer algemene, bestuurlijke en organisatorische aard.

Binnen dat bestek zou het voor het bestuur van de afdeling te ver en detail voeren ook alle aspecten van de Toorts te analyseren en in akties om te zetten.

Het bestuur laat dit gaarne aan de Toorts-redactie zelf over.

Het bestuur heeft dan ook alle enquête-resultaten anoniem aan de Toorts-redactie doorgespeeld. Deze zal op haar beurt aan u lezers uiteenzetten wat er met uw voorstellen en suggesties in de toekomst zal gaan gebeuren.

Allereerst enkele opmerkingen in algemene zin.

In totaal werden er ca. 50 afzonderlijke suggesties c.q. voorstellen door u geformuleerd. Het zal duidelijk zijn, zonder aan welk voorstel dan ook tekort te willen doen, dat het praktisch onmogelijk is ze allemaal ineens te verwezenlijken.

We moeten nu eenmaal rekening houden met de beperkte mogelijkheden in tijd en publicatieruimte, zodat de redactie zich uit dien hoofde grenzen zal moeten stellen.

Daarnaast is het bij de bestudering van de enquête-resultaten opgevallen, dat er nogal wat overlappingsen zijn in de formuleringen. Dat valt ook te begrijpen, omdat enerzijds de hoofdindeling van de enquête daaraan debet is, maar anderzijds bij velen dezelfde opvattingen en wensen leven, die dan in gevarieerde bewoordingen op schrift werden gesteld.

Aangezien de titel van dit artikel akties in het vooruitzicht stelt, wordt het nu tijd de algemene zaken te laten rusten en de activiteiten ten tonele te voeren.

1. Dat het milieu bij velen uwer voorop staat blijkt wel uit de hoge score over dit onderwerp in de enquête. De milieuzaken zullen dan ook een vaste inhoudelijke plaats krijgen in de opzet van de Toorts. Als we evenwel kijken naar de breedte van milieuonderwerpen die spelen op landelijk, provinciaal, regionaal, gemeentelijk en huishoudelijk niveau, dan zal het duidelijk zijn dat we op moeten passen voor overlappingsen bij zaken die u toch al uitgebreid via kranten, tijdschriften, radio en televisie kunt vernemen.

Met het oog daarop zullen we zo weinig mogelijk verwijzen naar of een samenvatting geven van milieuzaken die elders al voldoende aandacht krijgen.

De redactie zal zich beperken tot milieuzaken die de regio Kennemerland aangaan en daarbij het oog richten op die onderwerpen die een wat groter gewicht hebben en over langere tijd spelen.

Het ligt in de bedoeling in het komende jaar met de in oprichting zijnde werkgroepen Overheid en Milieu en Publiciteit nauw te gaan samenwerken om tot een meer gerichte, professionele aanpak met betrekking tot publicatie van milieuaangelegenheden te komen.

Soms komt het voor, dat een op zichzelf voor de hand liggende suggestie op milieugebied elders nadelen oproept. We moeten met die nadelen c.q. bezwaren in ons ijveren voor een leefbaar milieu rekening houden.

Een voorbeeld van een dergelijke zaak is, de interne publicaties, evenals de Toorts, voortaan op ongebleekt papier te laten drukken en uit te geven.

In een gesprek met de drukker over dit onderwerp kwam het volgende naar voren:

- Ongebleekt papier is wat ruwer dan het gebruikelijke papier waardoor een grotere stofafgifte in de drukmachines ontstaat, die daardoor sneller vervuilen, en vaker moeten worden gereinigd, hetgeen kostenverhogend zal werken.
- Het ongebleekte papier heeft bovendien een wat grauwer uiterlijk, wat invloed heeft op de kwaliteit van het uiterlijk.

Daarenboven is de prijs wat hoger, maar desgevraagd werd verklaard dat prijsverschil niet doorslaggevend is bij het al of niet invoeren van ongebleekt papier.

2. Verder stelt uw redactie zich voor een nieuwe rubriek in de Toorts tot leven te brengen, betrekking hebbende op het milieu onder de titel: "Ideeën en suggesties van lezers." De redactie zal daarvoor een voorzet geven in het aprilnummer van de Toorts in 1991.

3. Uit de suggesties over de inhoudelijke kant van de Toorts sprak het thema: "Tips voor wandel-en fietsgebieden" ons ten zeerste aan. De lezers onder u, die de Toorts vanaf het prille begin in 1983 hebben meegeemaakt zullen zich ongetwijfeld de bijdragen van Jos Diekstra en Rob Hoogstraten herinneren. Deze bijdragen waren hoofdzakelijk landschapsbeschrijvingen. Deze zullen weer worden opgepakt en meer gericht op uw wensen worden uitgebreid c.q. aangevuld. Wat betreft de keuze van de te beschrijven gebieden en het samenstellen van systematische beschrijvingen zal in de toekomst intensiever dan tot nog toe met de werkgroepen Publiciteit, Excursies en Cursussen worden samengewerkt. Wellicht behoort dan het publiceren van een aantrekkelijke wandelgids tot de mogelijkheden. Vooruitlopende daarop wordt gedacht aan het uitgeven van een Toorts-themanummer, dat dan extra als vierde uitgave in een jaar zal verschijnen. Het thema kan dan bijvoorbeeld zijn: "Wandelingen in Zuid-Kennemerland".

4. Van enkele praktische punten m.b.t. de uitvoering van de Toorts geven wij kort ons standpunt weer:

- De artikelen in de Toorts worden op lengte beoordeeld. Gestreefd wordt naar maximaal 2 pagina's, en zo het niet anders kan zal een artikel over twee nummers worden verdeeld.
- De redactie houdt vast aan een verschijningsfrequentie van drie maal per jaar.

De redactie hoopt en verwacht, dat zij met haar respons op uw voorstellen zoals verwoord in: "Van de redactietafel" en in bovenstaand plan op een voor u bevredigende wijze heeft gereageerd.

De echte opbrengst van uw voorstellen zal zijn weerslag vinden in de toekomstige Toortsuitgaven, daarvan kunt u verzekerd zijn.

Namens de redactie,

Theo Litjens

LUNCHPAKKET

De klapmuts, een verwant van de grijze zeehond, brengt haar jongen ter wereld op het pakijs, dat dan al begint te breken. Moeder en jong hebben dus maar heel korte tijd vaste grond onder de voeten, en het moederdier krijgt hooguit 3 tot 5 dagen de tijd om haar jongen te zogen. Maar de melk is bijzonder voedselrijk; in die paar dagen neemt het gewicht van de pasgeborene toe van 20 tot 40 kilogram. Om te zorgen dat de baby's zich niet overeten, heeft de natuur het volgende bedacht: de melk wordt in de darm vastgehouden door een prop van haren en excrementen (uitwerpselen), en kan van daaruit in porties opgenomen worden. (Biovisie)

30 JAAR IVN

PADDESTOELENDAG ELSWOUT 1990 IN TEKEN VAN 30-JARIG BESTAAN LANDELIJK IVN

Het weekend van 6 en 7 oktober was door het landelijk IVN uitgeroepen tot het lustrumweekend om het 30-jarig bestaan van het landelijk IVN te vieren. Het was ook duidelijk de bedoeling van het landelijk om deze 30-ste verjaardag aan te grijpen om het IVN als organisatie eens goed in het zonnetje te zetten via de media en door een landelijke tentoonstelling over het IVN te organiseren. De afdelingen kregen helaas te laat de standaard-persberichten toegestuurd voor de regionale bladen. Gelukkig dat er door de afdeling zelf gezorgd was voor voldoende publiciteit. Natuurlijk was het de bedoeling dat alle afdelingen zich danig zouden manifesteren met publieksaktiviteiten. Omdat dit weekend net in de periode viel waarin onze afdeling traditioneel de Paddestoelendag in Elswout organiseert, werd besloten de Paddestoelendag in het teken van dit lustrum te zetten. Bovendien sloot het landelijk thema voor dit lustrum "kringlopen" heel goed aan bij het onderwerp paddestoelen. Er waren weer allerlei aktiviteiten georganiseerd. Zesmaal achtereen hield Martin Daalmeijer dialezingen over paddestoelen op de hele uren, waarna er steeds aansluitend rondleidingen startten over het landgoed onder leiding van een aantal gidsen. Veertien gidsen van onze afdeling waren deze dag in touw.

Kinderen vol aandacht een paddestoel aan het bekijken tijdens de kinderexkursie.....

Dat de kinderekkursie iets bijzonders is werd nog eens benadrukt door door de zeldzame combinatie van een fikse regenbui en tegelijkertijd een fel zonnetje tijdens het vertrek. Evenals vorig jaar was de kinderekkursie weer een groot succes; er namen ongeveer 70 kinderen aan de ekkursie deel. De kinderekkursie werd ook meegelopen door een journalist van het Haarlems Dagblad die een fraai artikel over de Paddestoelendag geschreven heeft.

Ook was er weer de kreative kinderhoek onder leiding van Mona die veel belangstelling genoot. Leuk om al die kinderen zo bezig te zien.

De tentoonstelling in de aula stond ook grotendeels in het teken van kringlopen; Jacques de Jong had hier nog een fraai getekend kringlopenschema voor uit de pen getoverd. De goed voorziene Groene Winkel in de hal had over belangstelling niet te klagen: ongeveer alles was uitverkocht. En fijn dat je er weer bij was Sis! Ook de Zocherschool zelf had een standje in de hal met de mogelijkheid zelfgemaakte honing te kopen.

Heel plezierig dat we de aula van de Zocherschool weer konden gebruiken. Onze hartelijke dank aan direktEUR en conciërge voor hun medewerking. Volgend jaar zullen we helaas waarschijnlijk naar een andere ruimte uit moeten kijken.

De 1250 mensen die deze Paddestoelendag in Elswout bezochten, bewijzen dat het IVN Haarlem weer volop in het zonnetje stond, letterlijk en figuurlijk!

Carla Leyzers Vis

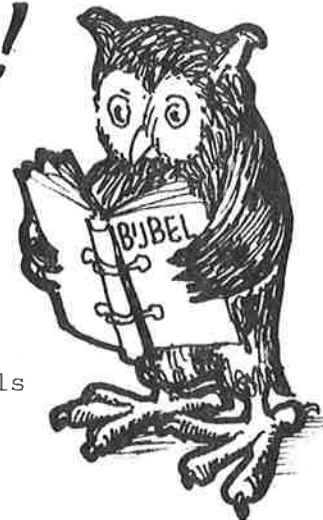
incl: 70 kinderen

weer méér kerkuilen!

Voor het eerst in ruim tien jaar is het aantal kerkuilen in Nederland weer toegenomen. Er zijn echter nog altijd niet genoeg vogels van deze bedreigde soort. De Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels heeft dat bekend gemaakt bij het begin van een vorig jaar gestarte campagne ter bescherming van de kerkuil. Het aantal kerkuilen is in 1988 met 100 gestegen tot zo'n 400 paren. In de jaren vijftig leefden er nog duizenden van deze vogels in Nederland. Maar door de strenge winter van '63 werd hun aantal tot enkele tientallen gereduceerd. De vogels zijn deze klap nooit teboven gekomen, wat ook te wijten is aan de ingrijpende veranderingen van het landschap.

De onopvallend levende vogels nestelen in holle bomen, maar omdat ook die steeds minder voorkomen, worden in boerenschuren en kerken speciale nestkasten geplaatst. Ook moeten de uilen in strenge winters worden bijgevoerd.

Een volwassen uil eet drie tot vijf muizen per dag. Als er een dik pak sneeuw ligt, levert dat grote problemen op. Vogelbescherming heeft een beschermingsplan overhandigd aan de minister van Landbouw. Daarin wordt geadviseerd kleine landschapselementen, zoals houtsingels en ruige bermen, aan te leggen en te onderhouden. Daar kunnen de kerkuilen dan het nodige voedsel vinden. (EOS)

I.V.N.

LUSTRUMWANDELING

* Elswout *

Dit nummer van de TOORTS bevat onder andere een artikel, waarin de redactie haar plannen ontvouwt gebaseerd op de enquête-resultaten.

Eén van de voorgenomen akties is om meer aandacht te geven aan wandelgebieden, wandelroutes, e.d. De redactie wil laten blijken dat het haar ernst is en geeft u hierbij alvast een voorproefje.

De hieronder opgenomen Elswout-wandeling was als "hand-out" beschikbaar op de Lustrumdag, zondag 7 oktober j.l.

Het leek in het kader van haar plannen, de redactie een passend initiatief om deze wandeling nog eens in zijn geheel in onze TOORTS op te nemen.

Het landgoed Elswout is omstreeks 1650 aangelegd. Aanvankelijk was het een symmetrische, rechtlijnige tuin in Franse stijl. (Versailles).

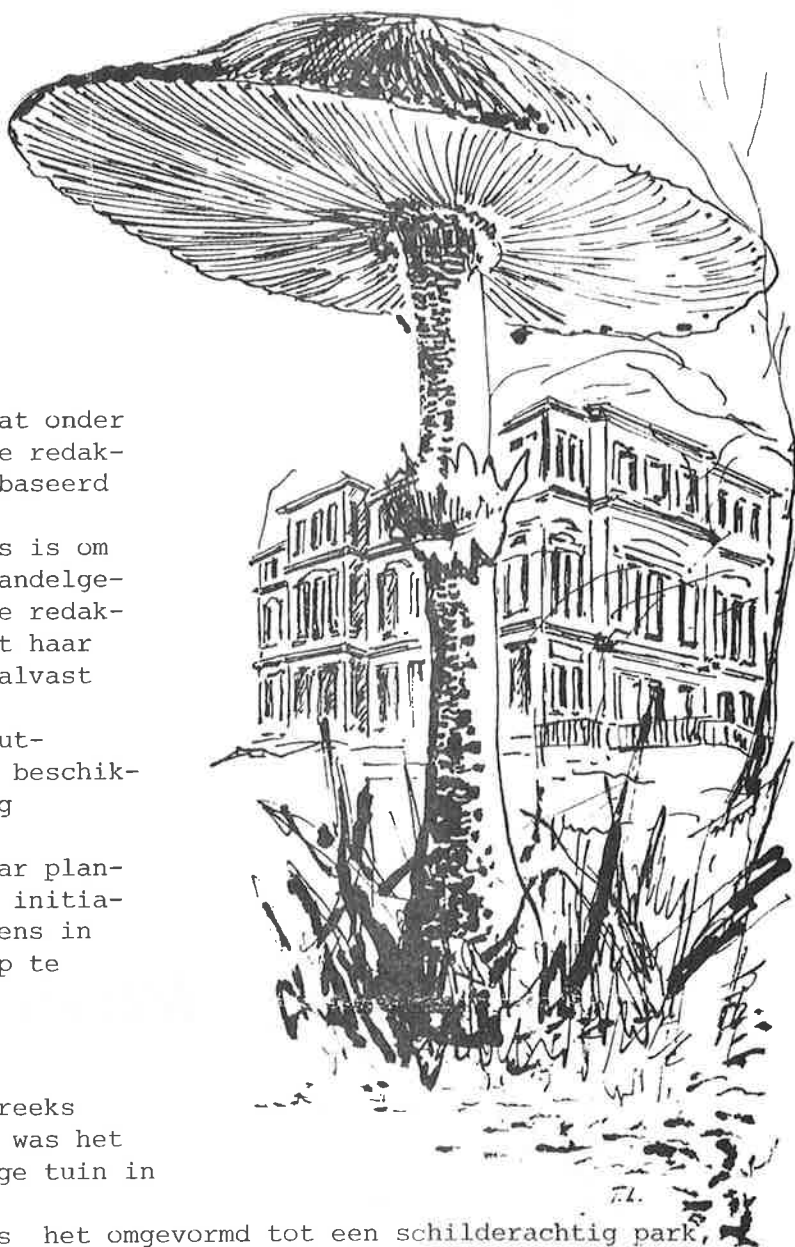
In de loop van de 19e eeuw is het omgevormd tot een schilderachtig park, met bosjes in de weilanden, kronkelige paden en vijverpartijen. Dit wordt de Engelse landschapstijl genoemd.

We beginnen de wandeling op het parkeerterrein en volgen de rode route (4 km).

We lopen de beukenlaan in. Kenmerk van de beuk is de gladde stam. Opvallend is dat de bomen die hier staan hoog opgericht zijn, zonder veel takken. Vrijstaande exemplaren blijven kort en krijgen een grote brede kroon. "Gestoomd" beukehout wordt gebruikt voor gebogen meubels en parketvloeren.

Van de rechtlijnige en symmetrische aanleg zijn de brede lanen en de verre doorkijkjes nog overgebleven. In het midden van de brede open strook (de Hertenbaan) heeft één van de vroegere eigenaren ter ere van de geboorte van zijn zoon in 1834 een bruine beuk geplant. Elk jaargetijde toont deze boom zich weer anders door de kleurwisselingen die de seizoenen veroorzaken.

Schuin achter de bruine beuk staat een Noorse berghut. Rechts van de Hertenbaan, die aan weerszijden is beplant met linden, zien we de Orangerie: vroeger de plaats waar de kwetsbare planten in de winter werden bewaard. Tegenwoordig heeft het een horeca-bestemming. Het gedeelte vóór de Orangerie wordt momenteel gebruikt als kweektuin.

Over het bruggetje loopt rechts een paadje naar het sluisje en de bijbehorende woning.

Elswout is vrijwel vlak geworden, doordat er in de 17e eeuw jarenlang zand is afgegraven. Zand dat bij het bouwen van woningen in Amsterdam werd gebruikt. Via deze sluis werd dat zand afgevoerd. Ook de waterstand werd en wordt hier geregeld.

Het loont zeker de moeite om het sluisje van dichtbij te bekijken; let hierbij op de muurvarens!

De route voert nu door het bos waar beuken, esdoorns, linden en eiken geplant zijn. Al deze bomen profiteren van een voedselrijke humuslaag. Dit is de bovenste laag van het duinzand, die zich vermengd heeft met de bladeren en takken. Deze zijn door insecten en schimmels verpulverd, waardoor voedingsstoffen voor boom en plant beschikbaar komen. Vele soorten paddestoelen gedijen goed in deze humuslaag.

De lange laan links, met aan het eind een beeld van een terugkerende jager met zijn honden, heet de Kerklaan. Waarom de laan deze naam heeft gekregen, wordt duidelijk als we een stukje het pad oplopen en ons omdraaien. Deze laan zou, als hij verder door had gelopen, precies bij de Grote of St.Bavokerk in Haarlem zijn uitgekomen.

Verderop zien we rechts jonge aanplant van beuken, terwijl links spontaan jonge esdoorns opschieten.

In de bocht vóór de weilanden is links een steil opgaand pad naar de onlangs gerestaureerde Hermitage. Op Elswout staan verschillende van deze prieeltjes, die bedoeld waren om een bijdrage te leveren aan de schilderachtige sfeer op het landgoed en dienden als schuil- of rustgelegenheid.

De weilanden (het Klaverstuk) hebben méér dan een open ruimte-functie. Het be-weiden met rundvee is een onderdeel van het bedrijfsgebeuren op Elswout.

We volgen de wandeling over de brug waar, op de leuning, nog nèt het blauw/rode pijltje te zien is. Juist over de brug, zien we rechts een groepje taxussen. De naalden blijven het gehele jaar door aan de takken zitten, waardoor de taxus, evenals trouwens de meeste naaldbomen, het hele jaar groen blijft. Het hout van de boom is zeer hard, elastisch, en uiterst giftig voor warmbloedige dieren. In de herfst draagt de boom rode bessen.

In de bocht langs de weilanden staan enkele paardekastanjes. Die naam danken zij aan het hoefvormig bladmerk (d.i. de afdruk van de bladsteel aan de tak). Let, als de bladeren zijn afgevallen, op de reeds aanwezige kleverige knoppen!

Verderop een aantal grove dennen, te herkennen aan de grillige vorm en ruwe bast. De schors is bij oudere bomen onderaan de stam dik en korstachtig. Verder naar boven is hij dunner en roodachtig.

De "heuvels" waar we nu inkomen, zijn ontstaan toen de tuinen en het park van de Franse stijl werden veranderd in de Engelse landschapsstijl. Vijvers werden gegraven en met de vrijkomende grond werden heuvels met uitzichtpunten gemaakt. Vergezichten en beslotenheid zijn vlak bij elkaar te vinden.

De route voert nu omhoog over de "Zwitserse Brug". Op de brug zijn duidelijk de verschillen in hoogte te zien. Op de brugleuning kunnen we in het najaar paddestoelen zien, Elfenbankjes genaamd. Over de brug gaat de route naar rechts. Ook hier zijn vele esdoorns gaan ontkiemen en groeien. Nadat we de brug onderdoor zijn gelopen, zien we rechts een huisje met een rieten dak en bekleed met kurkschors. Weer een schilderachtig element in het landschap....

Even verderop, waar het pad langs het water smal wordt, zijn links stijle, met diverse soorten mos begroeide hellingen te zien. Op Elswout komen diverse soorten moshellingen voor, die in het verleden zeer bewust, door geregeld ver-

wijderen van gevallen blad, gecreëerd zijn. Mede om landschappelijke overwe-
gingen wordt dit beheer nog steeds gecontinueerd. Vooral hier zijn de hellingen
zeer kwetsbaar. Het afspoelende regenwater heeft allerlei kleine geultjes ge-
maakt. De grond wordt door de vele boomwortels bij elkaar gehouden.

De route gaat verder over de brug rechts. We lopen nu langs de Kleine Vijver.
De wateren van Elswout worden constant doorspoeld met drangwater uit de achter-
liggende duinen. Als voorbeeld van een rijke oeverbegroeiing zien we aan de
overkant van de vijver o.a. de Grote Lisdodde, in de volksmond wel Rietsigaar
genoemd.

Aan het einde van de flauwe bocht naar links, zien we een grote beuk waar hal-
verwege enkele Tonderzwammen op groeien. Deze paddestoelen groeien met name op
beuken. Vroeger gebruikte men tonderzwammen om vuur mee te maken en te bewaren.

Aan de overkant van de hangbrug zien we een prieeltje met op de gevel een vrouw
in Zandvoortse kleding geschilderd. Dit herinnert aan de vele Zandvoortse vis-
sers die in de winter, als de vloot binnenbleef, hun geld verdienden door in
Elswout te helpen met het graven van de vijvers. De vrouwen kwamen lopend over
het Visserspad hun mannen eten en drinken brengen.

Even later krijgen we een prachtige doorkijk op het hoofdgebouw. Het was eind
vorige eeuw de bedoeling een veel groter gebouw neer te zetten. Geldgebrek was
er de oorzaak van dat er niet meer is gebouwd dan wat er nu staat. Het gebouw
is nooit bewoond geweest. Vandaag de dag biedt het onderdak aan de Zocherschool,
een tuinbouwschool. Maar die schijnt hier ook alweer de langste tijd te hebben
gezet.

Nu lopen we langs de rand waar het zand is afgegraven. Aan de hoogte van de
helling is te zien, hoeveel zand dat geweest moet zijn. De hellingen zijn voor-
namelijk begroeid met beuken, kastanjes en eiken. Hun functie is het zand bij
elkaar te houden en verstuiwingen tegen te gaan.

We eindigen de wandeling bij de paardestallen en het koetshuis. Deze zijn van
oudere datum dan het hoofdgebouw.. Evenals het poortgebouw aan het begin van
de oprijlaan, dateren zij uit de 17e eeuw. De stallen zijn nog steeds in gebruik.

(IVN afd. Haarlem en omstreken. Met dank aan Staatsbosbeheer. 1989)

** Oproep! **

Voor het maken van tentoonstellingsborden en ander
cursusmateriaal zijn foto's en andere platen met de
natuur als onderwerp van groot belang voor onze Afdeling.

Gooi daarom uw oude(?) Grasduinen, natuurkalenders en andere tijd-
schriften waarin plaatmateriaal over de natuur staat, NIET weg!!

Even een telefoontje naar Kitty de Bot en ze worden bij u opge-
haald!

excursie

NAAR ZUID-LIMBURG

Zoals reeds in het augustusnummer van de TOORTS stond vermeld, zal onze Afdeling van donderdag 9 mei t/m zondag 12 mei 1991 voor haar leden een meerdaagse excursie naar het Zuidlimburgse heuvelland organiseren.

We hopen in die periode te kunnen genieten van een uiterst gevarieerd landschap met (letterlijk!) onbegrensde wandelmogelijkheden.

Onderweg zullen we kennis maken met de typische mergellandflora en -fauna in een -eveneens- geologisch en archeologisch interessant gebied. Boerenhofsteden, holle wegen, vakwerkhuisen, watermolens langs de meanderende Geul (de snelst stromende beek van ons land), kapelletjes, wegwijzen, het zeldzame zinkviooltje, het zijn slechts enkele elementen in dit panoramische landschap, waardoor we verrast zullen zijn.

We zullen onderdak hebben in de mooi gelegen kampeerboerderij "'t Zinkviooltje", ten zuiden van Epen, direct aan de Geul gelegen, op basis van volpension. Een eigen recreatie/eetruimte en meerdere slaapruidtes staan in die periode tot onze beschikking.

De heer J. van Eyk, voorheen werkzaam in het Historisch Museum te Maastricht, zal zo vriendelijk zijn op dinsdag 23 april in het Wijkcentrum Europawijk/Schalkwijk, Oostenrijklaan 58, Haarlem; aanvang 20.00 uur, Zuid-Limburg in al zijn aspecten en facetten, aan de hand van dia's, te komen belichten. Tevens zal dan aan iedere deelnemer praktische informatie over de reis (per auto) en het uitstapje gegeven worden.

Deelname zal geschieden op basis van overmaking van f.175,- p.p. op giro-rekening 3239784 t.n.v. R. Roorda, Julianalaan 63, 2051 JM Overveen, met de vermelding "Zuid-Limburg". Dit bedrag dient vóór 31 januari 1991 betaald te zijn. Daar er maar een beperkt aantal leden meekan (i.v.m. de beperkte accommodatie), is het verstandig niet te lang te wachten met opgave en overmaking.

Met vriendelijke groet,

Ronald Roorda
Eric van Bakel
Anneke Wegman

AANMELDINGSFORMULIER VOOR HET IVN-LEDENUITSTAPJE NAAR ZUID- LIMBURG OP 9,10,11 EN 12 MEI 1991.

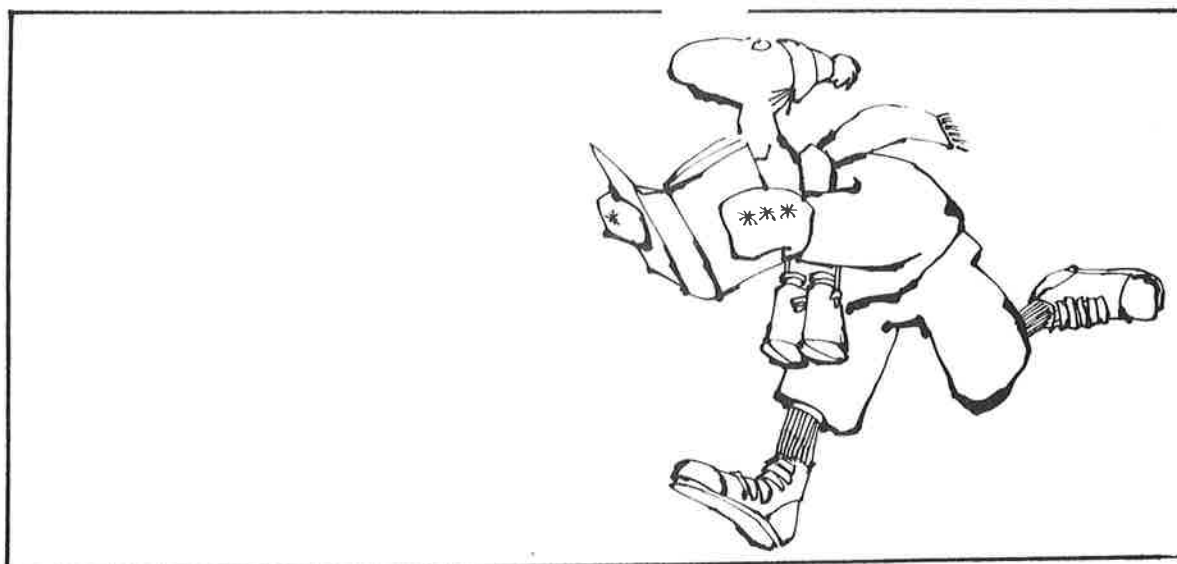
NAAM EN VOORLETTERS:

ADRES:

POSTCODE EN WOONPLAATS:

- HEEFT IN DIE PERIODE WEL/NIET DE BESCHIKKING OVER EEN AUTO
- GEEFT ZICH WEL/NIET OP VOOR VEGETARISCHE MAALTIJDEN

BELANGRIJK: UITERSTE INLEVERDATUM VAN DIT FORMULIER:
31 JANUARI 1991 AAN HET ADRES VAN RONALD
ROORDA (ZIE ADRES HIERBOVEN).

's GRAVEN WILDERNIS (deel II)

In ons eerste verhaal over de historie van de duinen eindigden we met het gebruikmaken door de mens van wat de duinen opleverden, met name het stropen van konijntjes, hetgeen het aanstellen van opzichters noodzakelijk maakte. In deze aflevering zullen we zien hoe door menselijk handelen 's Graven Wildernis ingrijpend werd veranderd.

Aanvankelijk overheersten de elzebomen, zoals overal in moeras elzebossen ontstaan: elzebroekbossen. Broek is moeras! En zonder menselijk ingrijpen zou het grootste deel van het duin met bos bedekt zijn geworden, zoals in ons deel van de wereld ieder eindstadium bos is.

Maar door al dat "georganiseer" dreigde herhaaldelijk totale ontbossing en dus onderstuiving van omliggend cultuurland door duinzand.

Wel kappen, niet bijplanten, dan gaat het snel.

En door de hoge konijnestand -nog kunstmatig opgevoerd- werd elk boompje dat uit zichzelf opschoot weggevreten.

Konijnen, waarvan men aanneemt dat ze hier oorspronkelijk niet inheems waren maar al lang voor hier duinen lagen door de Romeinen zijn ingevoerd uit de landen om de Middellandse Zee, met name uit Spanje.

Onze toenmalige landsheren, de Duitse keizers, hebben zich meerdere malen bezorgd getoond over de slechte begroeiingstoestand van het Hollandse duin.

De duinen stoven al verder landinwaarts. Het moet op een bepaald moment zo'n grote woestenij geweest zijn, dat in 1478 Maximiliaan van Habsburg, de grootvader van Karel V, vanuit Wenen ingreep en met een ordonnantie kwam.

Er kwamen allerlei beperkende bepalingen; voor ieder gerooid boompje, dood of levend, moest een nieuw worden geplaatst; er kwam toezicht met aan het hoofd een Opper-Houtvester. Dat was geen chef-duinwachter, maar een zeer hoge functie, gekoppeld aan de functie van stadhouder van Holland. Er kwamen allerlei regels de jacht betreffende. Maar nogmaals: de keizer woonde ver weg.

Veel effect sorteerden deze maatregelen blijkbaar niet. Men lichtte er de hand mee. Maximiliaans kleinzoon Karel V, die hem opvolgde, kwam met stringentere maatregelen. Resultaten hadden ze blijkbaar niet.

Tussen zijn aantreden in 1515 en het jaar 1600 werd zijn plakkaat achttien maal herhaald, de laatste keer door prins Maurits.

Al die officiële papieren hebben we nog in archief. Meer dan om het bos bleef alles om de jacht draaien. Voor alles vreesde men achteruitgang van de wildstand. Eén richtlijn wil ik u hierbij niet onthouden, omdat deze op onze lachspieren werkt: Langs de binnenkant van het duin lagen nogal wat akkers. Men mocht ze tegen konijnevraat beschermen met sloten. Maar zo'n sloot mocht aan de duinkant geen steile oevers hebben. Het beest moest er weer uit kunnen komen!

Zowel de duingrond zelf als het vele water erin was wel kalkrijk, maar verder zeer voedselarm. Ook nu nog is dit een bron voor een zeer bijzondere plantengroei. Heel wat anders dan de huidige duinflora. De duinen lagen veel hoger dan de achterliggende polders.

En aangezien water de onhebbelijke gewoonte heeft, zeer bijzondere gevallen daar gelaten, van hoog naar laag te stromen, vloeide er aan de landzijde heel wat water weg.

Aan die kant vond men dan ook veel beekjes en stroompjes. Nu zijn ze allemaal verdwenen, maar hier en daar vindt men er nog sporen van terug, bijvoorbeeld het gekanaliseerde slootje langs Nova Zembla precies op de grens van Duin en Kruidberg en Midden Heerenduin langs de steile rand.

Dat duinwater was zeer schoon en helder en van prima kwaliteit. Dat was ook de reden waarom Haarlem en omgeving zoveel bierbrouwerijen en blekerijen telde: beide vereisten zeer schoon water, dat hier ruimschoots aanwezig was.

Later ving men dit water dan ook centraal op in een plas -het Brouwerskolkje- en groef men een vaart om het naar Haarlem te laten stromen: de Brouwersvaart. Maar nu zit ik al eeuwen verder, en toen was van het boven beschrevene al weinig meer over.

Het omliggende polderland en de bollenvelden werden steeds beter ontwaterd en de duinwaterspiegel zakte mee.

Een rapport uit 1798 spreekt van "eene woestijn van hooge en rauwe zandbergen".

Verstuivingen dus. Een romanticus spreekt dan van "maagdelijk duin".

Maar de naam "Dronken Del", nu een minder vleierende benaming voor een vrouw, herinnert toch nog aan een hoge waterstand: verdronken dal, dus volgelopen vallei.

Hoe lager men evenwel de grondwaterspiegel van het omringende cultuurland bracht, hoe sneller het water in en onder het duin zakte, en hoe meer de oorspronkelijke begroeiing zich wijzigde.

Dus precies hetzelfde verschijnsel dat ons nu zulke grote zorgen baart in het natuurmonument "de Grote Peel" op de grens van Brabant en Limburg.

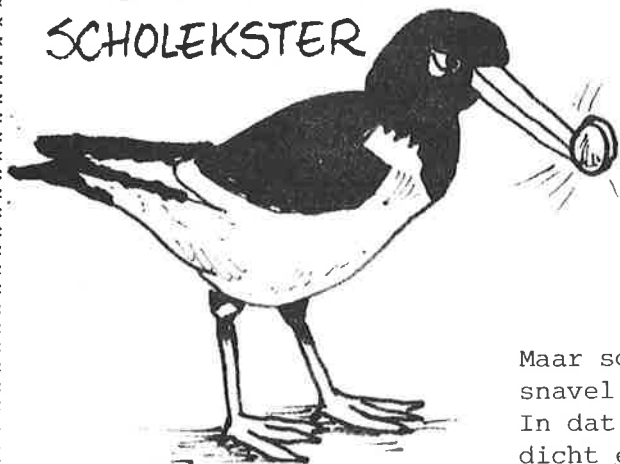
In een paar grote pennestreken ben ik nu vanaf de late Middeleeuwen tot zo omstreeks 1880 aangeland. De echte grote klap moest toen nog komen.

Maar dit wordt een treurspel in meer bedrijven. In de volgende Toorts de wijzigingen in de laatste honderd jaar, die uiteindelijk tot het duin geleid hebben zoals wij dat nu kennen.

Een nog altijd intrigerend en ontzagwekkend landschap, anders maar nog steeds rijk. Misschien voelt u de behoefte de kennismaking weer eens te hernieuwen.

Niek Nicolai

MOSSEL WURGT SCHOLEKSTER

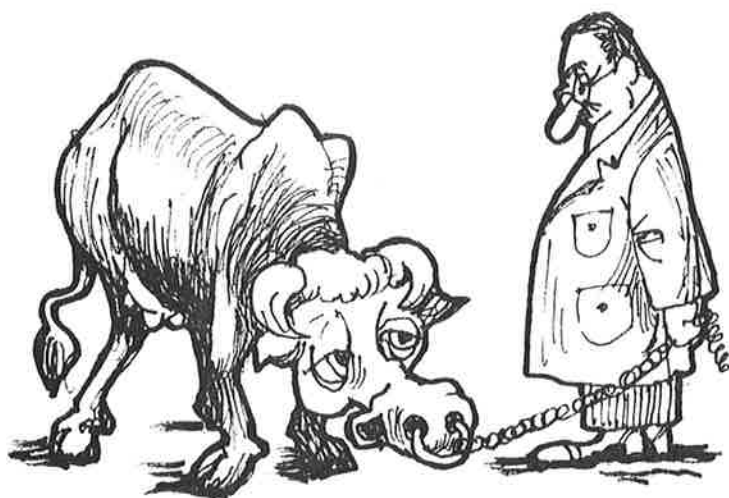

Voor ongekoekte mosselen moet je oppassen! Vraag het de scholekster. Loerend langs de kustlijn peuzelt Bonte Piet menig mosseltje op....

Onder de scholeksters heb je hakkers en stekers. Hakkers richten zich in hoofdzaak op gesloten mosselen en hameren er dan een gat in.

Stekers wringen hun snavel in half geopende mossels en proberen dan met de scherpe randen van de ondersnavel de achterste sluitspier van de mossel door te prikken.

Maar soms steekt een scholekster mis en belandt zijn snavel tussen de achterste en de voorste sluitspier. In dat geval trekt de mossel met kracht zijn kleppen dicht en hecht zich met rampzalige gevolgen aan de snavel van de scholekster....

PRINCIPIEEL...

De koe ondervindt niet alleen persoonlijke moeilijkheden als zij door de boer naar de slager wordt gebracht, maar zij heeft daar als vegetariër zelfs principiële bezwaren tegen.

(Prof.Lever)

DOOR VOL TE HOUDEN, BEREIKTE OOK DE SLAK DE ARK.

(Spurgeon)

Herfsttrek in Zuid-Zweden ③

Alweer het laatste deel van onze reiservaringen in de Zuidzweedse provincie Skåne. Alhoewel, het is alweer ruim een jaar geleden dat we (Anneke, Fred, Ronald en Eric) daar waren. In deel 2 heb ik uitvoerig verteld over Falsterbo en de overweldigende vogeltrekshow waarvan we getuige mochten zijn. Helaas ben ik daarbij niet toegekomen aan de grote aantallen steltlopers, sterns, eenden en andere waterminnende trekvogels. We laten hier Falsterbo echter voor wat het is, want buiten dit trekvogelknooppunt heeft Skåne veel méér te bieden op vogelgebied. Van de vele interessante plekken die we bezocht hebben, heb ik er twee uitgelicht: de heide bij Ljungen en het Börringesjön, een meer, bekend van zijn overnachtende kraanvogels.

Ljungen: roofvogelairport

Halverwege het schiereiland van Falsterbo, pal naast "onze" camping, bevindt zich een heideveld. Een heerlijke plek om 's middags even bij te komen van het vroege opstaan en de indrukken, opgedaan bij de ochtendtrek. Een zeer geliefde plek ook bij de vogelaars, vanwege z'n reputatie op het gebied van de roofvogel-trek. Roofvogels zijn echte termiektrekkers, en waar vind je meer termiek als boven een heideveld?

Als laatste "termiekstation" vóór de grote oversteek, profiteren ze hier van de

opstijgende lucht om hoogte te winnen, waarna ze zich af kunnen laten glijden naar Denemarken. Roofvogels die per ongeluk zijn doorgestoten totaan Falsterbo, keren daar vaak weer terug naar Ljungen. Tientallen tot honderden roofvogels per uur kunnen hier 's middags schroevend worden waargenomen, tenminste als het weer meezit. Helaas, dat deed het niet. Er was nauwelijks zon, dus weinig termiek en de tegenwind maakte het blijkbaar niet aantrekkelijker.

De bosrand bij de camping, aan de rand van het heideveld, die normaal de aanblik biedt van een tribune bij een goedbezochte voetbalwedstrijd, bleef opvallend rustig. Slechts enkele vogelaars hadden zich er verzameld en vermaakten zich met een potje frishbee. Zittend op onze klapstoelen en evengoed genietend van onze siësta, moesten we het doen met enkele biddende torenvalken en zo nu en dan een verre glimp van een boven de bosrand opduikende wespendif.

Wederom een Nederlandse vogelaar vertelde over zijn ervaringen ter plaatse, een week daarvoor. Zelfs de zeer zeldzame Schreeuwarend verscheen toen ten tonele. Maar nu...?!

Toch werden de weinige vogelaars één maal tot enthousiasme gebracht: een Boomvalk was onze richting komen opvliegen en streek neer op zo'n 100 meter afstand in de top van een struikje. Brutaal keek hij in de lens van de telescoop, waarin hij zich close-up liet bewonderen alvorens tien minuten later weer in het bos te verdwijnen.

De grote roofvogelhoofdmacht hield zich echter op in de wachtkamer van het Zuidzweedse landschap, in afwachting van betere weersomstandigheden.

De Rode Wouw

Tijdens de autoritten door Skåne kwamen we ze daar veelvuldig tegen: Torenvalken, Kiekendieven (meestal Blauwe- en soms nog een enkele late Bruine-), veel Sperwers en Buizerds en, als klap op de vuurpijl, enige tientallen Rode Wouwen. Deze zeldzame roofvogel met z'n gevorkte staart kwam vroeger algemeen voor, met name in de steden, waar hij profiteerde van het toen overal rondslingerende afval.

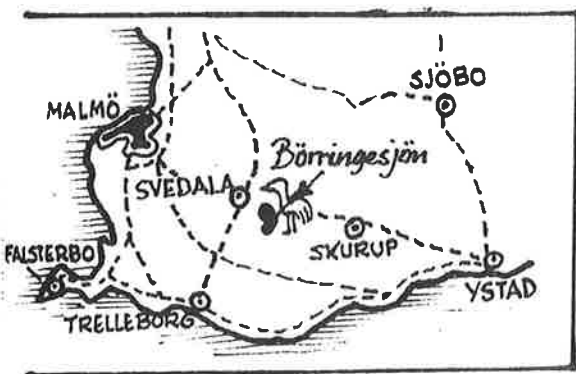
Door de betere hygiëne, modernisering, c.q.

schaalvergroting in het landschap en jarenlange vervolging, is hij op veel plaatsen verdwenen als broedvogel. Zo ook in ons land, al heeft hij de laatste jaren aan onze uiterste zuid- en oostgrens weer wat terrein weten te veroveren. Tijdens de autoritten heeft hij ons regelmatig, soms in gezelschap van meerdere soortgenoten, doen stoppen om zijn sierlijke bewegingen te laten volgen.

De Kranen van Börringesjön

Verspreid tussen de heuvels van Skåne ligt een aantal grote en kleine meren. Een van de grotere, het Börringesjön, staat in de trektijd bekend als slaapplek van Kraanvogels. Wanneer de kranen in de nazomer met hun jongen afzakken naar het zuiden, maken ze onderweg gebruik van rustige, voedselrijke plekken, waar ze weer op krachten kunnen komen. Zo ook in Skåne, waar ze overdag dankbaar een graantje meepikken op de stoppelvelden van wat er na het oogsten is blijven liggen. Rond zonsondergang zoeken de vogels elkaar op op de gemeenschappelijke slaapplek, waar ze gezamenlijk de nacht doorbrengen. Het Börringesjön schijnt daarom bij de kranen een grote voorkeursrol te spelen, al is het nooit zeker dat ze er 's avonds zullen verschijnen. Bij onraad nemen ze, schuw als ze zijn, het zekere voor het onzekere en wijken uit naar een veiliger plek. Het aanschouwen van de arriverende Kraanvogels, zo was ons verteld, moest een indrukwekkende gebeurtenis zijn.

Met gespannen verwachtingen doch niet geheel zeker van onze zaak, besloten we onze eerste avond al een poging te wagen. Het streven was om het meer ruim vóór

zonsondergang te bereiken, teneinde verstoring zoveel mogelijk te vermijden. Bijna werden we in deze opzet gedwarsboomd: de door ons uitverkoren onverharde weg, die aanvankelijk op de zuidoever leek af te stevenen, bleek plotseling op te houden halverwege de beboste helling. Dankzij enige halsbrekende toeren bereikten we alsnog de oever. Een smal pad leidde ons naar een beschutte plek achter een rietkraag. Er heerste een serene rust, waarin enkel wat rauwe vogelgeluiden te horen waren.

Door de vervorming over het water leken het ons ganzen. Maar na de telescoop te hebben ingeschakeld, raakten we overtuigd: het waren Kraanvogels! Aan de oever van een uitstekende landtong, aan de andere kant van het meer, telden we er 24. De verbazing over hun vroege aanwezigheid maakte echter al snel plaats voor vervoering.

Blijkbaar waren de vogels nog maar net gearriveerd, want er werd nog druk veren gepoetst en gedronken, en dat alles met statige, ingetogen bewegingen. Zo nu en dan braken er enige schermutselingen uit bij het innemen van een geschikte slaappleats. Daarbij vlogen de betrokken vogels luid trompetterend en met imposante vleugelslagen een stukje op. Zelfs ruziemaken heeft bij Kraanvogels meer weg van een balletvoorstelling....

Een uur lang zijn we blijven kijken naar dit inderdaad indrukwekkende schouwspel, waarbij je je soms even in de oertijd waande. Toen het bijna donker was, verlieten we het meer, in gepaste stilte.

Een Slechtvalk in het voorprogramma

Nog half in de ban van de ervaringen tijdens onze eerste avond, besloten we het Böringesjön nogmaals te bezoeken. We kozen daarvoor onze laatste avond. In de wetenschap dat we de volgende ochtend al vroeg moesten vertrekken, vormden de kranen een waardig afscheid van onze belevenissen in Skåne.

Ditmaal hadden we het streven om de landtong wat dichterbij te benaderen, zodat we ze beter konden zien. We hadden geluk: een kort weggetje bij een boerderij leidde ons eenvoudig naar de plaats van bestemming. De kranen waren er nog niet; wel een groepje vogelaars. Het bleken onze Nederlandse burens van de camping te zijn, die met bezwerende gebaren ons probeerden duidelijk te maken dat we stil moesten zijn.

Boven het meer vloog een Slechtvalk, aangetrokken door de in grote getale aanwezige roeken en kauwen die, net als de kranen, hier hun slaappleats hadden uitverkoren. Als vogeljager had hij blijkbaar zijn zinnen gezet op een kraaieboutje voor het slapengaan, ware het niet dat een groep van enige tientallen meeuwen hem het leven zuur maakte. In felle achtervolging probeerden ze de grote broer van de Boomvalk te verdrijven, aangemoedigd door de luid krijsende kraaiachtigen. De Slechtvalk gaf zich niet gauw gewonnen en maakte zijn reputatie als meester van het luchtruim volledig voor ons waar. Duikvluchten op volle snelheid, afgewisseld met onverwachte draaien en zwenkingen, konden niet verhelpen dat hij toch na enige minuten afdroop. De overmacht was te groot!

Nogmaals de Kraanvogels

Na deze onverwachte binnenkomer keerde de rust snel weer. Erg rustig werd het. Zelfs de meeuwen en de kraaiachtigen lieten zich nauwelijks horen. Een familie Kleine Rietgans, herkenbaar aan hun fagot-achtige roep en lichte voorvleugel, streek neer, eveneens om hier de nacht door te brengen. De spanning nam toe, naarmate de kranen uitbleven. Het begon al wat te schemeren. Bij ons eerste bezoek waren ze aanmerkelijk vroeger; zouden ze nog wel komen?

Ons geduld werd gelukkig niet al te lang meer op de proef gesteld, want even later klonken achter de beboste helling de steeds luider wordende trompetters van de kranen. Kort daarop kwamen ze in beeld met hun trage en wederom statige vleugelslag. Het laatste stuk werd zeilend afgelegd, waarna de 24 vogels, al of niet na een ronde boven het meer, in versprede groepjes neerdaalden in de omgeving van de landtong. Goed was nu te zien dat de groep bestond uit verschil-

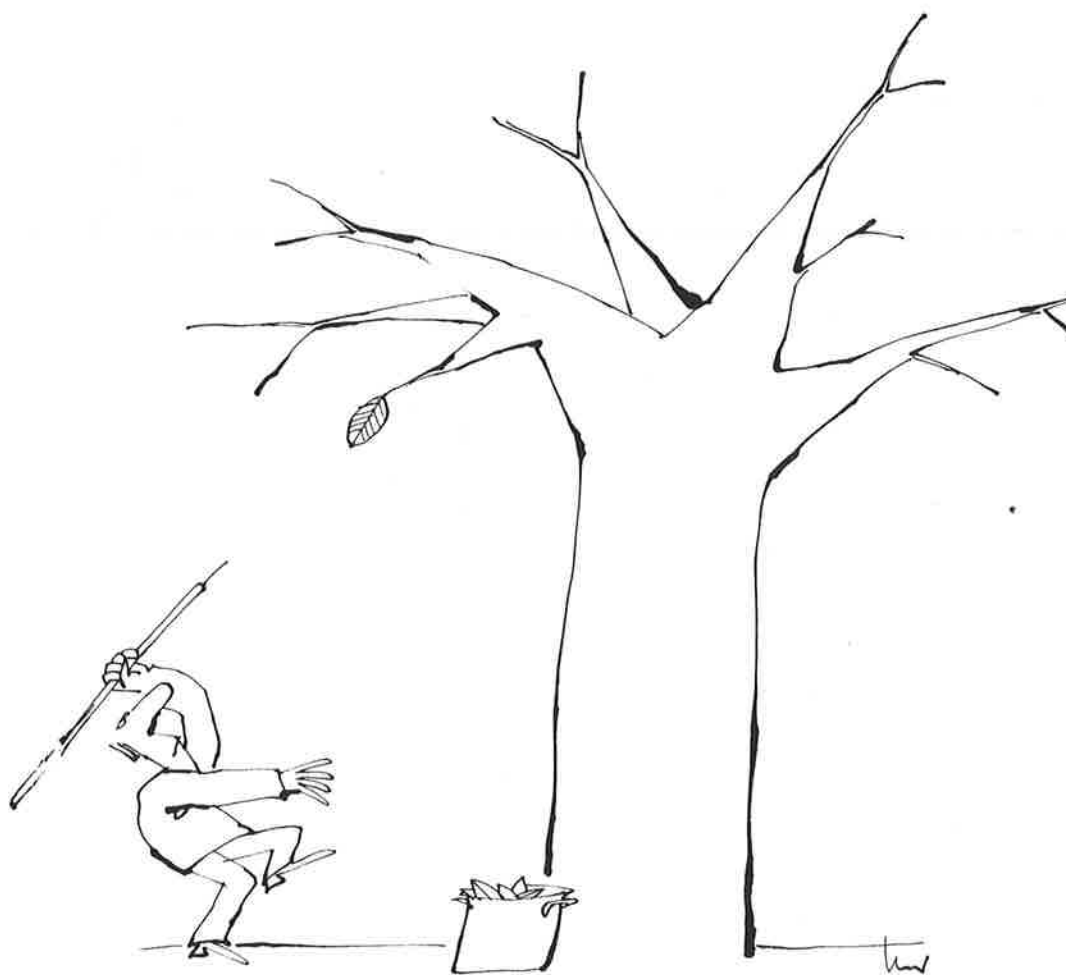
lende families. Veel van de oudervogels waren in gezelschap van een jong, dat afstak door de bruine tint en het ontbreken van de weelderige staartveren. Kort na de landing ontstak de groep in luid getrompetter, waarbij schijngevechten werden opgevoerd door traag klapwiekende en om elkaar heen dansende vogels.

Langzaam keerde de rust weer en onderweg drinkend en nu en dan inhoudend voor het verzorgen van de veren, baanden de vogels zich een weg naar de uiteindelijke slaappleats. Bijna was het helemaal stil, toen opnieuw getrompetter opklonk boven de helling. Het bleek een andere, nieuwe groep van 12 vogels die met hetzelfde ritueel neerstreek.

De luide roep bij het neerstrijken werd beantwoord door de reeds aanwezigen. Vóór het opnieuw bijna geheel stil was geworden, bleken 2 vogels ongemerkt tot op zo'n 150 meter afstand van ons te zijn gekomen. In het bijna-donker staken de silhouetten nog juist af tegen het water. Aan hun houding was te merken dat ze zich, zo dicht in onze buurt, niet op hun gemak voelden. Geleidelijk begaven ze zich dan ook in de richting van hun soortgenoten: majestueus, zoals in al hun bewegingen.

In het volslagen duister liepen we terug naar de auto, wederom in gepaste stilte. Een waardiger afscheid van Zuid-Zweden hadden we ons niet kunnen wensen.

Eric van Bakel

komt de KERKUIL terug in Zuid Kennemerland?

Al eeuwenlang spreekt de kerkuil (tyto alba) tot de verbeelding van mensen. Door zijn geheimzinnige levenswijze, zijn geruisloze vlucht en de ijselijke baltskreten zijn er al veel spookverhalen. Deze schitterende en zeer boeiende uil is echter één van de meest bedreigde vogels.

In Nederland is het aantal kerkuilen in de laatste dertig jaar dramatisch teruggelopen. In de strenge winter van 1963 viel de grootste klap. Toen daalde het aantal geregistreerde broedgevallen van drie-

duizend tot enkele tientallen. Onder normale omstandigheden kunnen vogels zich in de loop der tijd wel weer herstellen van zo'n ramp. Niet echter de kerkuil, vele jaren is het landelijk aantal blijven steken op twee- tot driehonderd broedparen. In het westelijk deel van ons land is de kerkuil vrijwel verdwenen.

Dit is een trieste ontwikkeling, welke vooral wordt veroorzaakt door veranderingen in het leefgebied en het voedselaanbod.

De kerkuil is sterk gebonden aan het halfnatuurlijk cultuurlandschap. De kleinschalige landschapselementen, zoals houtwallen, bermen, overhoeken en knotwilgen, zijn aan het verdwijnen uit ons landschap. Hierbij verdwijnt ook het biotoop van de belangrijkste prooidieren van de kerkuil, nl. die van de muizen. Ruige graslanden, ideale muizenbiotopen, zijn er niet meer. Bovendien kan het gebruik van bestrijdingsmiddelen de muizenstand hebben aangetast.

Lang werd de kerkuil als een uitgesproken standvogel beschouwd. Broedparen hielden zich vaak jarenlang in een bezet broedgebied op. Internationaal onderzoek aan de hand van geringde vogels, heeft aangetoond dat veel jonge kerkuilen na het broedseizoen uitzwerven. Daarbij kon geen voorkeursrichting worden vastgesteld. Vooral na muizenrijke seizoenen zijn jonge kerkuilen na honderden kilometers uit alle richtingen teruggemeld.

De indruk bestaat dat de vogels niet terugkeren naar hun geboortegebied, waarmee dus een grote verspreiding van de kerkuil wordt verkregen. Dit biedt natuurlijk perspectief voor migratie in gebieden waar de kerkuil niet meer voorkomt, indien hier tenminste goede leef- en voedselomstandigheden worden gecreëerd. Er wordt dan ook in bepaalde delen van Nederland al een aantal jaren aan deze hervestiging en uitbreiding van de populatie gewerkt. Ook in de provincie Noord-Holland is in de Wieringermeerpolder beschermingswerk uitgevoerd. Op grond van dit werk is door de Stichting Vrijwillig Natuur- en Landschapsbeheer Noord-Holland (VNLB) de oprichting van de Kerkuilenwerkgroep Noord-Holland geïnitieerd. Deze werkgroep is vanaf augustus 1990 actief.

De hervestiging in Noord-Holland zal nooit resulteren in een populatie, zoals die voorkomt in de oostelijke en noordelijke provincies, omdat er in Noord-Holland sprake is van een relatief laag voedselspectrum. Doch ondanks een wat lager voedselaanbod, is de verwachting dat er voor dertig tot vijfendertig broedparen voldoende plaats is, mits er natuurlijk bescherming plaats vindt.

Het beschermingsplan bestaat uit twee delen:

1. Het aanbieden van nestmogelijkheden;
2. De aanzet tot biotoop-verbetering.

De eenvoudigste manier om de kerkuil te helpen bij het zoeken naar een nestgelegenheid, is het toegankelijk maken van gebouwen voor kerkuilen, en het plaatsen van nestkasten. De benodigde nestkasten worden gemaakt en verstrekt door het VNLB.

Biotoopverbetering is de grootste garantie voor het verkrijgen van een levensvatbare populatie kerkuilen. We onderscheiden hierin maatregelen op korte termijn en maatregelen die op langere termijn genomen worden. Vooral de laatste vereisen nog veel onderzoek.

Maatregelen te nemen op korte termijn.

Aangezien de kerkuil voornamelijk leeft van muizen, is het zinvol z.g. "muizenhaarden" in het jachtgebied te creëren. Dit kunnen losse balen stro of hooi zijn, vermengd met graan.

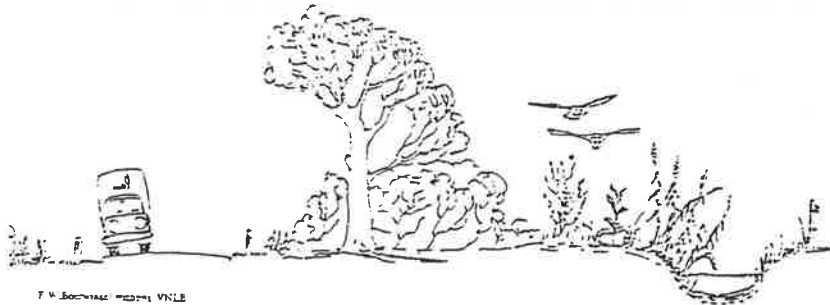
Een andere mogelijkheid is het maken van "muizenkuilen". Dit zijn gewone kuilen in het land, met stro in de kuil, en afgedekt met takken.

Dit zijn mogelijkheden om de kerkuil op korte termijn van voedsel te kunnen voorzien. Vooral tijdens een strenge winter is dit voorlopig nog een noodzaak.

Maatregelen te nemen op lange termijn.

Op lange termijn zal het biotoop van de kerkuil en zijn prooidieren dienen te worden verbeterd. Met name die van de veldmuis en de bosspitsmuis. Eén van de mogelijkheden is het inrichten van muizenreservaten. Deze kunnen worden gesticht in bestaande natuurgebieden, maar ook valt te denken aan zg. overhoeken van landbouwbedrijven, slootkanten en dijken.

Een kerkuil jaagt graag langs wegen, dus het extensief beheren van wegbermen, waardoor de muizenstand wordt bevorderd, is ook een mogelijke optie. Wel dienen er maatregelen te worden genomen om de kans op botsingen met auto's te verkleinen.

Opzet van het beschermingsplan in Noord-Holland.

1. Snel te realiseren beschermingsmaatregelen:
 - * plaatsing, beheer en controle van nestkasten;
 - * herstellen van oude nestplaatsen.
2. Bescherming van de voedselsituatie:
 - * creëren van graanveldjes op erven en reservaatgebieden;
 - * creëren van "graanmijten" in schuren en rond broedplaatsen.
3. Documentatie en registratie:
 - * opbouw en beheer van een provinciaal bestand, met gegevens betreffende broedgevallen.
4. Beschermingsmaatregelen op lange termijn:
 - * zullen onderzocht moeten worden.

U ziet: er is volop actie om de kerkuil in onze omgeving terug te krijgen. Maar wij hebben daarbij wel hulp nodig. Hulp in de vorm van het aangeven van een lokatie, waar eventueel een nestkast geplaatst kan worden, en ook hulp van vrijwilligers die bereid zijn om een langere periode een geplaatste nestkast te observeren of er zich kerkuilen in hebben gevestigd. Heeft vestiging plaatsgevonden, dan kan het nodig zijn om in strenge winterperioden tot bijvoeding over te gaan. U ziet dat veel werk moet worden gedaan vóór de kerkuil zich hier blijvend gevestigd heeft en een goede overlevingskans maakt. Mocht u suggesties hebben, of interesse om mee te helpen bij de nazorg van een geplaatste kast, neem dan contact op met één van onderstaande adressen.

- * Kerkuilenwerkgroep Noord-Holland
Reg.coördinator Z.-Kennemerland: D.van Galen, Kleverparkstraat 23
2023 CK Haarlem. Tel. 023/264764
- * Stichting Vrijwillig Natuur- en Landschapsbeheer Noord-Holland
Houtplein 33 2001 HB Haarlem. Tel. 023/143080
- * W.Kooy, Stevinstraat 32 1171 XX Badhoevedorp. Tel. 02968/94402

Onze zoon en schoondochter hebben een hond: Kees (n.b. van het vrouwelijk geslacht...). De naam "hond" is op Kees nauwelijks van toepassing: hij is een echt aai-beest dat urenlang op z'n (pardon: hààr) rug kan liggen, als ze maar op haar buik gekriebeld wordt. Blaffen doet-ie alleen tegen de postbode en bij het naderen van een andere hond komt Kees héél stijf tegen je aanlopen. Het enige dat wèl typisch honds is aan Kees, wordt pas merkbaar als ze een stuk honde-lekkers heeft gekregen, een bot, een varkensoor, of wat voor andere

op de hondensmaak, maar vooral op de commercie gerichte andere zaken nog meer te koop zijn. Zij zit dan met een probleem, dat haar voorouders nooit gekend hebben: waar moet je dat lekkers nou verbergen, als je het niet ogenblikkelijk nodig hebt? In de kamer of de keuken zijn maar weinig gelegenheden om met je voorpoten een gat te graven en daarin zolang je pas verworven attriboot te verbergen voor nieuwsgierige blikken van anderen.... In de natuur blijken alle hondachtigen die eigenschap: een voorraadje aanleggen voor slechtere tijden, te bezitten. Beren, wolven en vossen beschikken over een fenomenaal reukvermogen, dat ze in staat stelt verborgen voedselvoorraden altijd weer terug te vinden. Dat dus in tegenstelling tot bv. de eekhoorn, die nog wel eens vergeten is waar hij z'n spullen heeft verstopt! "Hamsteren" heet zoiets in de volksmond. Het hiernaar genoemde dier heeft een bijzondere faam verworven in het maken van een provisiekast: het komt wel voor dat een hamster zo'n 50 kilo voedsel heeft opgeslagen! En als je dan bedenkt dat dat allemaal vervoerd is geworden in wangzakken, waarin per keer maar hoogstens een half onsje graan of peulvruchten kan worden geborgen, dan besef je dat voor het aanleggen van zó'n voedselvoorraad het dier heel wat in de weer moet zijn geweest! Het is natuurlijk niet voor niets dat de hamster zo'n grote hoeveelheid voedsel opslaat, want 's winters staat hij zo om de vijf dagen op om z'n maag weer te vullen. Toch blijft er meestal na de winter nog heel wat over en het loont in sommige streken voor de mens dan ook de moeite de voedselvoorraad van een hamster op te sporen: meestal is het nog van een dusdanige kwaliteit, dat het voor menselijke consumptie goed te gebruiken is!

Jacq.de Jong

napraat over PRIETPRAAT

In het augustusnummer 1989 van de TOORTS schreef Niek Nicolai in de rubriek: "zo maar wat prietpraat" een boeiend relaas over o.a. zijn veld-ervaringen met koekoeken.

In dit relaas roept hij een aantal vragen op waarop hij, zo geeft hij ruiterlijk toe, het antwoord niet weet. Aan het slot van zijn artikel prikkelt hij de lezer tot een reactie, nl. met de slotzin: "Lezers van dit artikel, het woord is nu aan u."

Dat gaf me de aanzet, gewapend met wat eigen ervaringskennis, wat literatuur en wat boerenverstand, om mijnerzijds een antwoord op de gestelde vragen trachten te geven. Alvorens op die vragen in te gaan, vooraf een opmerking over Niek's ervaringen met die vijf jonge koekoeken in Grobbenvorst.

Hij zag ze voor jonge valken aan, misleid door de lichte onderkant met donkere dwarsbanden. Maar valken hebben aan de onderzijde geen dwarsbanden, zijn evenwel overlangs gevlekt. De tekening-overeenkomst met de sperwer is wèl bekend, vandaar dat bij koekoeken vaak over een "gesperwerde" tekening wordt gesproken; dus lichte onderzijde met donkergekleurde dwarsbanden.

Het bruine tot donkerbruine jeugdkleed van de jonge koekoek kan wèl aanleiding geven tot verwarring met jonge valken, maar dat is iets anders.

En nu de vragen, die Niek heeft opgeworpen. Ik zal ze in de volgorde van zijn verhaal herhalen en trachten te beantwoorden.

1. Hoeveel eieren legt de koekoek; welk ei is van wie?

In drie verschillende literatuurbronnen worden drie verschillende hoeveelheden opgegeven, nl.: 15 tot 20, ca. 20 en 5 à 6. Dus dat loopt nogal uiteen. Tevens wijst de grote spreiding in de opgegeven aantallen op de moeilijkheidsgraad deze te bepalen. De enige mogelijkheid lijkt me de koekoekswijfjes te vangen, ze te merken -zodat ze met de kijker gemakkelijk herkenbaar zijn- en ze te volgen in hun broedgebied. Een vergemakkelijking daarbij is, dat we gebruik kunnen maken van de voorkeur van de koekoek voor de nesten van één bepaalde waardvogelsoort.

2. Waarom bouwt de koekoek niet zelf een nest, waarin hij broedt en voor zijn jongen zorgdraagt?

In de eerste plaats komt broedparasitisme bij veel méér vogels voor dan alleen bij de koekoek. In de tweede plaats zijn niet alle koekoekssoorten parasitair: bv. de spoorkoekoek bouwt zelf een nest en broedt zijn eieren uit. Van de koekoekenfamilie, die ca. 150 soorten telt, zijn er ca. 100 niet-parasitair. Het antwoord op de gestelde vraag moet gezocht worden in het proces van geleidelijke aanpassing en selectie. Enerzijds van de kant van de koekoek, om een andere vogelsoort voor eigen karretje te spannen voor wat betreft broed- en voerzorg. Daarnaast de aanpassing van grootte en kleur van de eieren. Anderzijds van de kant van de waardvogels die (nog) niet voldoende onderscheidingsvermogen hebben ontwikkeld om zich tegen de parasitaire neigingen van de koekoek teweer te stellen.

3. Waarom kiest de koekoek nesten uit van kleine vogeltjes en niet die van eigen omvang, zoals bv. duiven of kauwen?

De koekoek is een insecteneter. Hij heeft kennelijk in zijn ontwikkeling tot parasitair gedrag ook de selectie van de juiste pleegouders voor de koekoeksjongen ontwikkeld. Zo bezien, komt het menu van een duif of een kauw niet zo in aanmerking. Nicolai vermeldt zelf in zijn artikel de gevolgen van het leggen van een koekoeksei in het nest van bv. de kneu, een zaadeter dus. Maar wat dan te denken van de gaai-koekoek van Zuid-Europa en Noord-Afrika, die ook parasitair gedrag vertoont, maar zijn eieren legt in nesten van sommige eksters en kraaien? Die koekoekseieren lijken ook veel op die van deze waardvogels.

4. Waarom accepteren de waardvogels zo'n ei en zo'n jong?

Voor wat betreft de eieren en de reactie van de waardvogels daarop, is reeds onder vraag 2 het een en ander opgemerkt.

Met betrekking tot het koekoeksjong, pas uit het ei, kan de verklaring voor de acceptatie door de pleegouders m.i. gevonden worden in het voerinstinct van die pleegouders. Het wijd-opengesperde en oranje-kleurige bekje van het koekoeksjong vertoont grote overeenkomst met dat van de jongen van de pleegouders. Je zou populair kunnen zeggen: als zo'n waardvogel zo'n oranje gat ziet, stopt hij er voer in; de rest vindt hij niet belangrijk.

5. Hoe weet men uit welk nest een volwassen koekoek komt?

Met de vraag wordt kennelijk bedoeld: hoe weet men of men met een roodstaart-, heggemus-, graspieper-, etc. etc.- koekoek te doen heeft?

Het is duidelijk dat deze herkomst niet aan een volwassen koekoek te zien is. De herkomst kan alleen door gerichte veldstudies worden bepaald, nl. door jonge koekoeken vanaf de nestfase met behulp van één of andere merk-methode (waarom is ringen niet mogelijk?) te volgen tot de volwassenheid. Alleen als volwassen exemplaren herkenbaar zijn, kan hun voorkeur voor bepaalde waardvogels in een volgend broedseizoen vastgesteld worden.

6. Helpen koekoeksmannen hun vrouwtje bij het kiezen van de juiste gastouders?

Er zijn minstens twee opvattingen, die overigens haaks op elkaar staan. De eerste is dat het mannetje het vrouwtje wel helpt. De koekoek maakt daarbij gebruik van zijn sperwerachtig uiterlijk. Het mannetje vliegt dreigend in de buurt van het pleegoudernest heen en weer en lokt de waardvogels, die een uitval wagen, weg van het nest. Niet zo gauw is het terrein veilig, of het koekoeksvrouwtje deponeert het ei in het uitgekozen nest.

De tweede opvatting luidt dat het mannetje het vrouwtje niet helpt bv. in bovengenoemde zin, maar dat zij geheel zelfstandig de plaatsen opzoekt waar de vogels die zij parasiteert, hun nest bouwen. Meestal deponeert zij het ei in het nest van de waardvogels in de middaguren, als zij afwezig zijn van het nest, waarin dan reeds een paar eieren liggen.

De koekoeken hebben kennelijk een natuurlijke selectie ontwikkeld voor nesten van dié vogels, waartoe hun eigen pleegouders hebben behoord.

7/8/9 -Waarom zouden de beide koekoeken zo ontdaan zijn geweest?

-Zouden zulke "broedparasieten" dan toch een minieme vorm van kinderzorg kennen? En zo ja:

-Hoe gaat dat dan met tien jongen uit tien verschillende pleeggezinnen?

Nicolai gebruikt termen uit de menselijke gevoelswereld, zoals: ontdaan, geïrriteerd, of geëmotioneerd. Een geheel andere, en m.i. logischer verklaring voor het gedrag van de oude koekoeken is, dat het hier ging om een stukje huwelijks-ceremonieel van een koekoekenpaar. Maar die grote bruine jonge koekoek dan, wat had die ermee te maken? Welnu, een koekoeksvrouwtje doet aan "veelmannen"; zij legt per seizoen gemiddeld zo'n 15 eieren, één in elke twee dagen en heeft dus een legperiode van ca. één maand. Als we nu bedenken dat de broedperiode, plus het voeren in de nestfase, plus het voeren buiten het nest, zo'n 8 weken

in totaal in beslag nemen, dan is het te verwachten dat tegelijkertijd koekoeksjongen nog in het nest zijn, uitgevlogen zijn en ouder-koekoeken doende zijn voorbereidingen te treffen voor een volgende overval op een nest van een in aanmerking komende waardvogel.

Het antwoord op de vragen 8 en 9 zijn hiermede in feite ook gegeven.

10. Zoeken stiefbroers en stiefzusters elkaar op?

(Zie Nicolai's waarneming van vijf jonge koekoeken aan de Maasoever)
Nicolai vermeldt helaas niet in welke maand van het jaar hij die twee weken vakantie in Venlo doorbracht. Maar als ik even aanneem, gezien de "vele" jonge koekoeken bij elkaar, dat het de maanden juli en augustus waren, dan zou een voor de hand liggende verklaring kunnen zijn dat hij de aanzet tot het verzamelen, voorafgaande aan de trek heeft gezien. Die begint nl. volgens Jan P. Strijbos al in juli en duurt tot september. De koekoek overwintert in Afrika.

Ik moet overigens van harte bekennen dat ik me met veel plezier heb verdiept in de door Nicolai opgeworpen vragen. Ik hoop dat het resultaat daarvan in de vorm van dit artikel, e.e.a. heeft verhelderd. Of roept het antwoord weer nieuwe vragen op? Zo ja, dan wordt het wellicht tijd een werkgroep voor het bestuderen van deze merkwaardige vogel in het leven te roepen...

Theo Litjens

Ref:

- * *Vogels no.57 mei/juni 1990: "Koekoek leert zangvogels beter kijken", door Mayke Visser.*
- * *Vogels van Europa - Claus König.*
- * *Hoe heet die vogel, deel II, Jan P.Strijbos*
- * *De levende dieren der wereld, deel II, Vogels. (Elsevier).*
- * *De Kennemerduinen - E.C.M.Roderkerk.*
- * *Vogels no.59 september/oktober 1990: "Boomvalk, snelheidsduivel en acrobaat", door Mart van der Beek.*

K O E K O E K

HIJ MOET STEEVAST EVEN GRIENEN
WANNEER HAVER, HOOI OF GERST
DOOR EEN RUNDERVERMACHINE
TOT EEN "KOEKOEK" WORDT GEPERST.

uit: Vroege vogels
van Ivo de Wijs.

Stichting Vogelrampenfonds

Pr. Mauritslaan 117 - 2051 KC Overveen - Tel.: 023-255646 - Postbank: 199399
Tel.: Hospitaal: 023-255302

"BERICHTEN UIT HET VOGELHOSPITAAL 1989/1990" (korte samenvatting)

In de periode die dit verslag behelst, nl. juli 1989 - ~~juli 1990~~, kwamen méér hulpbehoevende dieren bij het vogelhospitaal binnen dan in voorafgaande jaren.

Het warme zomerweer van '89 was niet onverdeeld gunstig voor de watervogels: er werden 175 verlamde dieren binnengebracht die bleken te lijden aan de ziekte Botulisme type c, verspreid door kadavers en de daarop levende vliegenmaden. Belangrijk is daarom dat vogels die aan deze ziekte lijden, zo spoedig mogelijk naar het vogelhospitaal worden gebracht en ook, dat de in het water rondrijvende dode dieren snel bij de gemeentereiniging worden gemeld, opdat ze zo vlug mogelijk kunnen worden opgeruimd.

Gelukkig herstelde zo'n 70% van de binnengebrachte watervogels.

Ongeveer 700 vogels van divers pluimage konden in de loop van de zomer gezond en wel vertrekken, w.o. vier van de vijf binnengekomen bosuilen. In het najaar kregen ongeveer 20 hulpbehoevende egels onderdak, waarvan er in het voorjaar 17 konden worden uitgezet.

Tijdens de voorjaarsstormen bleek dat de buitenbassins en de volières goed gebouwd waren. Een nadeel bleek echter dat het dak geen druppel regen doorliet, wat slecht was voor de plantengroei in de volières. Vrijwilligers bouwden een eenvoudige beregeningsinstallatie in de zijwanden, en ook dit probleem was opgelost.

Kort na de storm werd het vogelhospitaal overstroomd door enkele honderden door olie getroffen zeevogels. Een woordvoerder van Rijkswaterstaat noemde dit "niets bijzonders": bij storm komt namelijk naar beneden gezakte olie bovendrijven, met alle gevolgen van dien...!

Maar er kwamen wel meer vogels binnen dan tijdens de ramp met de tanker Borcea. Speciaal voor deze dieren werd de actie "S.O.S. voor de zeevogels" gestart die, mede dank zij de hulp van vele journalisten, een groot succes werd. Vier N.Z.H.-bussen mochten worden beplakt met de tekst: "Het is weer mis op zee. Wie helpt ons?".

Niet alleen de in Haarlem binnengebrachte zeevogels konden worden geholpen, maar ook kon nog iets gedaan worden voor de vogels uit Katwijk, binnengebracht bij het asiel van de Dierenbescherming in Oegstgeest. Dit asiel kon geholpen worden met een goede geyser en een aanvullingsbedrag om een zelf te bouwen bassin te realiseren.

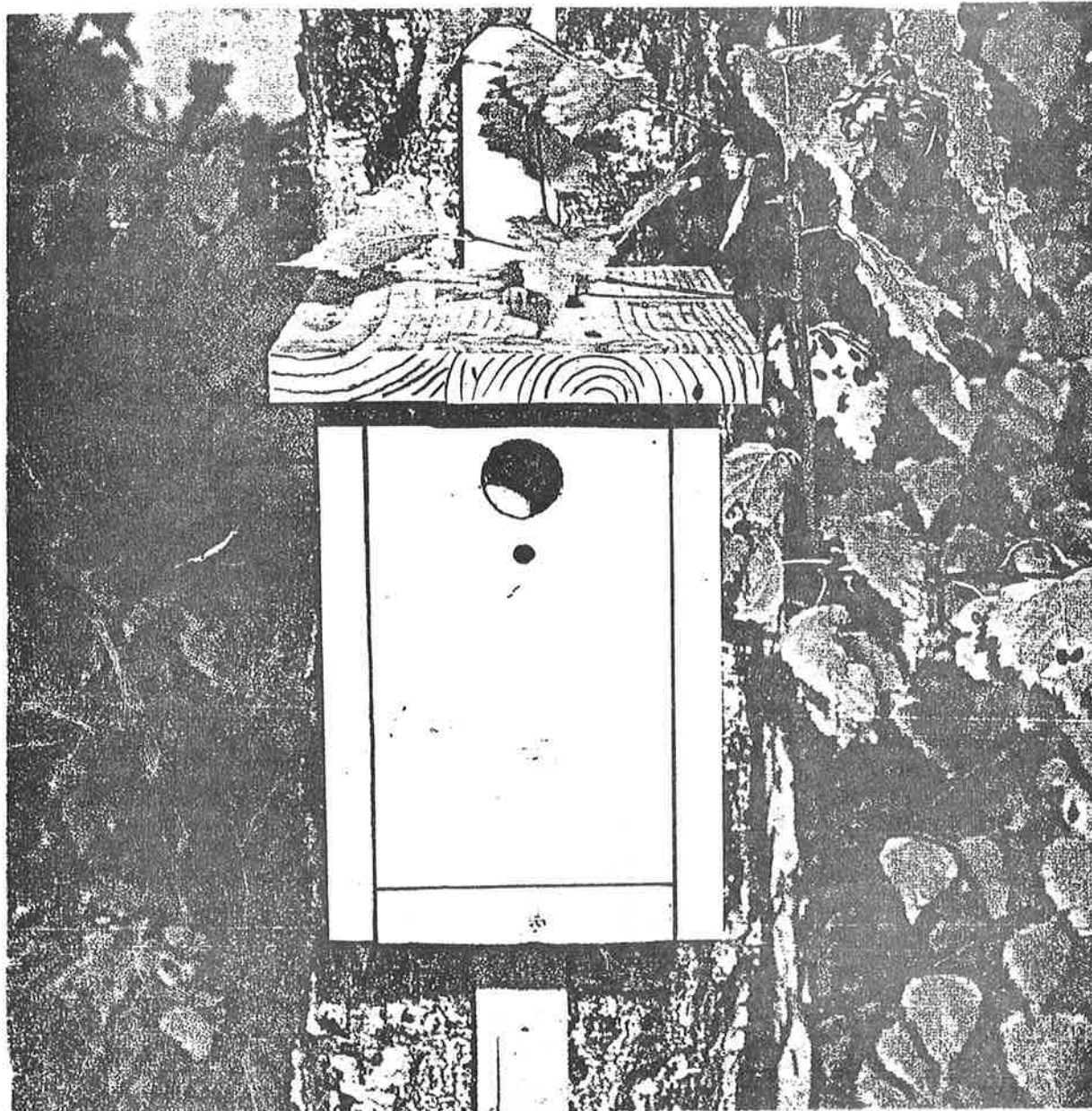
Uiteraard konden niet alle binnengebrachte vogels worden geholpen: voor vele was redding helaas niet meer mogelijk.

Het gemeentebestuur van Haarlem besloot een aangrenzend stukje grond in de Stads-kweektuin af te staan voor uitbreiding van het vogelhospitaal. Hierop zijn een aantal nieuwe volières en zal een zesde zeevogelbassin worden gebouwd. Onderdelen hiervoor werden door de zakenwereld gratis geleverd.

Al zijn de verzorgingskosten laag (alle werkzaamheden worden immers door vrijwilligers verricht), toch is jaarlijks een vrij hoog bedrag nodig om alles te kunnen doen wat noodzakelijk is.

En dat benodigde geld komt alleen van donaties van verschillende instanties en van particuliere bijdragen. De stichting Vogelrampenfonds roept dan ook iedereen die het verslag onder ogen krijgt op, het vogelhospitaal geldelijk te (blijven) steunen. De hiervoor benodigde gegevens treft u aan in de kop van dit artikel.

Nestkastjes

*Ornithes via
Arie Borgers*
NU!

F 17.50

**"DE HARTEKAMP"
HEEMSTEDE**

BEL! 02502-33333, HOUTGROEP, t.st. 167

ZO U WEET, WORDT MOMENTEEL IN LELYSTAD EEN REPLICA GEBOUWD VAN DE "BATAVIA", HET VOC.-SCHIP DAT TIJDENS ZIJN EERSTE REIS AL VERGING.

IN DE INFORMATIERUIMTE BIJ DE BOUWPLAATS KWAM IK ONDERSTAAND 17E EEUWS GESCHRIFT TEGEN, DAT IK DE MOEITE WAARD VOND OM HET VOOR U OVER TE SCHRIJVEN.

KRACHTEN VAN THEE

ENDE HEEFT DESE NAE-VOLGENDE DEUGHDEN:

1. SUYVERT HET GROVE BLOEDT.
2. VERDRYFT DE SWARE DROOMEN.
3. VERLICHT DE HERSSENEN VAN SWARE DAMPEN.
4. VERLICHT EN GENEEST ALLE DUYSELINGE EN PYNE DES HOOFTS.
5. IS SEER GOEDT VOOR WATER-SUCHT.
6. VERDROOGHT DE VOCHTIGE CATARNEN DES HOOFTS.
7. VERTEERT ALLE RAUWE VOCHTIGHEYT.
8. NEEMT WEGH ALLE VERSTOPTHEYT.
9. MAECKT HET GESICHTE KLAER.
10. HET SUYVERT DE VERBRANDE HUMEUREN EN HITTE DER LEVER.
11. TEGEN ALLE GEBREKEN DER BLASEN.
12. HET VERSACHT DE GROVE MILT.
13. 'T VERDRIJFT DE OVERTOLLIGEN SLAEP.
14. 'T VERJAEGHT DE DOMMIGHEYT.
15. 'T MAECKT GAUW EN WACKER.
16. 'T COURAGEERT 'T HERTE.
17. DOET DE VREESE WYCKEN.
18. 'T VERDRIJFT ALLE PYNE DES COLIJCKX, DAT VAN WINDEN SIJN OORSPRONCK HEEFT.
19. HET VERSTERCKT ALLE IN WENDIGE DEELEN ENDE VERTEEREN-DE KRACHTEN.
20. 'T IS GOET TEGENS DE WINDIGE GEBREKEN DES LIJF-MOEDER.
21. SCHERPT HET VERNUFT.
22. HET VERSTERCKT DE MEMORIE.
23. 'T VERWACKERT HET VERSTANT.
24. 'T PURGEERT SACHTELIJCK DE GALLE.
25. 'T STERCKT VENUS HANDEL, DIENSTIGH VOOR NIEUW GETROUDE.
26. 'T LEST DE DORST.

Jacq.de Jong

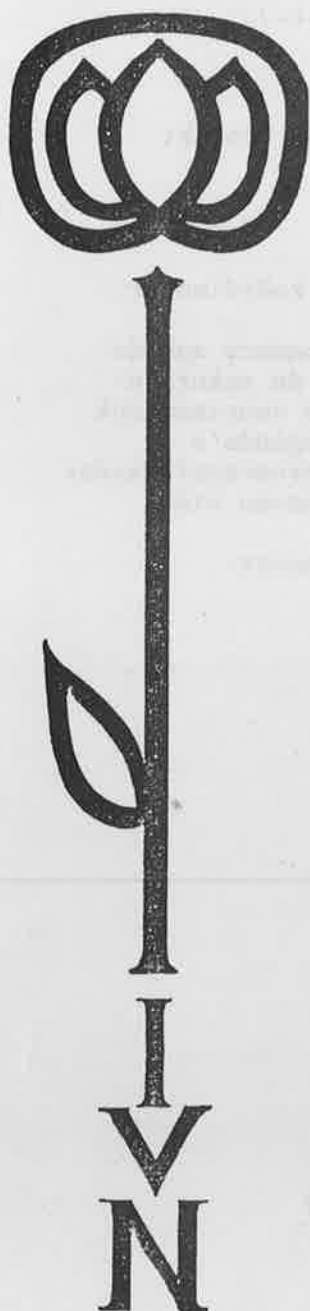
MEDEDELINGEN BETREFFENDE HET WINTER- EN VOORJAARSPROGRAMMA

- * Het exkursieprogramma is weergegeven tot en met april 1991 (z.o.z.).
- * De voorwandelingen staan open voor alle leden donateurs.
- * Willen degenen die de exkursies willen helpen leiden, vroegtijdig contact opnemen met de koördinatoren?
Wacht niet tot u benaderd wordt maar neem zelf het initiatief.
- * Voor de exkursie op 7 april wordt niet voorgewandeld.
Voor de overige exkursies wordt voorgewandeld in overleg met de koördinator.
- * Op de gidsenbijeenkomst van 7 november jl. is besloten dat deelnemers aan de exkursies zich vanaf heden telefonisch dienen aan te melden bij de exkursie-koördinatoren. Hiertoe is besloten omdat onze exkursieprogramma's voortaan ook aangekondigd worden in het blad van het NH-Landschap en de VVV-agenda's. Dit betekent dat de opkomst naar verwachting groter, maar ook onvoorspelbaarder zal worden. Om toch met een voldoende aantal gidsen paraat te kunnen staan lijkt telefonisch aanmelden de beste oplossing.
Na een jaar zal bekeken worden of dit naar tevredenheid funktioneert.

13 januari	<u>KONINGSHOF</u> Koördinator Jaap Kuypers (260144)
3 februari	<u>DUIN EN KRUIDBERG</u> Koördinator Erik Hornman (386682)
17 februari	<u>IJMUIDEN</u> Koördinator Martin Daalmeijer (333909)
9 maart	<u>WOESTDUIN/LEIDUIN</u> Koördinator Ton Puts (02507-18371)
24 maart	<u>Wandelbos ZIEKENHUIS VOGELENZANG</u> Koördinator Jaap Kuypers (260144)
7 april	<u>Landgoed DE HARTENKAMP</u> Koördinator Ans Boogers (312902)
7 april	<u>HEKSLOOTPOLDER</u> Koördinator Fred Hagens (312427)
21 april	<u>Huize WATERLAND</u> Koördinator Jaap Kuypers (260144)
4 mei	<u>MIDDENDUIN</u> Koördinator Mona Schön-Westerduin (264411)
5 mei	<u>HEKSLOOTPOLDER</u> Koördinator Fred Hagens (312427)

EXKURSIEPROGRAMMA

WINTER VOORJAAR 1991

- ✓ zondag 13 januari: KONINGSHOF, Midwinterwandeling.
Vertrek 12.00 uur; Duinlustweg, Z. van Kraantje Lek, Bloemendaal.
Toegangskaart verplicht.
- ✓ zondag 3 februari: DUIN EN KRUIDBERG, Winterwandeling.
Vertrek 13.00 uur; parkeerplaats Duin en Kruidberg, Duin en Kruidbergerweg, Santpoort. Toegangskaart verplicht.
- ✓ zondag 17 februari: IJMUIDEN, Strandwandeling.
Vertrek 12.30 uur; parkeerplaats aan voet van Zuidpier, IJmuiden.
- ✓ dinsdag 26 februari: ALGEMENE LEDENVERGADERING.
Aanvang 20.00 uur; MW2-gebouwtje (=voormalige sportkantine aan zandpad nabij parkeerplaats aan Schotlandstraat), Schalkwijk, H'lem.
- ✓ zaterdag 9 maart: WOESTDUIN/LEIDUIN,
Algemene exkursie met speciale aandacht voor bomen en knoppen.
Vertrek 10.00 uur; parkeerplaats Leiweg, Heemstede-ZW.
- ✓ zondag 24 maart: Wandelbos ZIEKENHUIS VOGELENZANG,
Voorjaarswandeling. Historie van het terrein, planten en vogels.
Vertrek 10.00 uur; hoofdingang Rijksstraatweg 113, Bennebroek.
- ✓ zondag 7 april: Landgoed DE HARTENKAMP, Voorjaarswandeling.
Vertrek 14.00 uur; hoofdingang Herenweg 5, Heemstede.
- ✓ zondag 7 april: HEKSLOOTPOLDER, Weidevogellexkursie.
Georganiseerd i.s.m. de Ver. tot Behoud van de Hekslootpolder.
Vertrek 7.30 uur; hoek Jan Gijzenkade/Vondelweg, Haarlem.
Duur ruim 2 uur; kijker meenemen.
- ✓ zondag 21 april: Huize WATERLAND, Algemene exkursie met
aandacht voor de historie van het terrein en stinzenplanten.
Georganiseerd i.s.m. de IVN-afdeling Midden Kennemerland.
Vertrek 14.00 uur; parkeerplaats ingang Rijksweg 116, Velsen-Z.
Toegangskaart Natuurmonumenten gewenst.
- ✓ zaterdag 4 mei: MIDDENDUIN, Kruidenwandeling.
Wat is eetbaar? Hoe bereiden we het?
Vertrek 8.30 uur; ingang CIOs, Duinlustweg, Overveen.
Duur wandeling 2-3 uur, maximum aantal deelnemers wandeling 30.
Telefonisch opgeven bij Mona (264411), de week ervoor, 's avonds.
Voor maximaal 20 liefhebbers is er aansluitend een 2-3 uur durende
"kruiden-maaltijd" bij Mona thuis. Direkt opgeven bij aanmelding
wandeling.

BELANGRIJK:

- Vanaf heden uw deelname telefonisch aanmelden bij de koördinator van de desbetreffende exkursie i.v.m. het te verwachten aantal deelnemers.
De koördinatoren en hun telefoonnummers zijn te vinden op de achterkant van deze pagina. Bellen uitsluitend tussen 19 en 20 uur.
- De wandelingen duren ongeveer anderhalf uur. Deelname aan de activiteiten is gratis. Voor beide geldt: tenzij anders vermeld.
- Wij maken onze medewandelaars erop attent dat het meenemen van honden verboden is op bovenstaande activiteiten, m.u.v. de strandwandeling op 17 februari.
- Natuurlijk is het een goed idee om met openbaar vervoer of fiets te komen!